

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Дахова І.І.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Україна відноситься до групи країн, що сприйняли доктрину войовничої демократії, передбачивши в своєму законодавстві, перш за все, в Конституції України, можливість заборони політичних партій, якщо їх дії несуть загрозу демократичним цінностям. Войовнича демократія визначається як правове обмеження демократичних свобод з метою ізоляції демократичних режимів від загрози повалення законними засобами. Як стверджують вчені, Конституційний Суд України у рішеннях від 16.07.2019 р. № 9-р/2019 і від 21.12. 2021 р. № 3-р/2021 скорегував аксіологічний вектор конституційного ладу на користь войовничої демократії [1, с. 54]. При цьому, як правило, заборона політичних партій як елемент «демократії, здатної захистити себе», застосовується з метою забезпечення держави від встановлення недемократичних політичних режимів.

Як вказав ЄСПЛ у рішенні справі «Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey», однією із правомірних підстав для заборони політичної партії є те, що остання здійснює діяльність або просуває цілі, несумісні з фундаментальними демократичними принципами. Таким чином, концепція демократії, що здатна сама себе захистити, полягає в тому, що демократія толерантна до усіх політичних ідей, окрім однієї – коли демократія має бути скасована.

Сьогодні в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України актуалізувалось питання заборони політичних партій задля захисту територіальної цілісності, державного суверенітету, національної безпеки України та інших конституційних цінностей.

Як влучно зазначають Ю. Барабаш та Г. Берченко, загрозу, яку несе «рашизм», не слід абсолютно порівнювати із вже «усталеними ворогами», такими як фашизм, нацизм і комунізм. Боротьба з останніми є боротьбою проти темного минулого, боротьба з рашизмом є боротьбою за нормальне майбутнє. При цьому в першому випадку загроза йде із середини суспільства, що може страждати на колективний нарцисизм, тоді як у випадку з рашизмом виклик іде ззовні, і має конкретні географічно окреслені межі [1, с. 55].

Відомо, що запровадження воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях передбачає можливість обмеження реалізації тих чи інших прав і свобод людини і громадянина. Це стосується і права на об'єднання в політичні партії та інші громадські об'єднання. Так, пункт 9 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» дає владі право «піднімати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення». Таким чином, обмеження реалізації права громадян на об'єднання обумовлюється легітимною метою,

якою є захист конституційних цінностей, в тому числі й національної безпеки України.

Як зазначив В. Лемак у окремій думці стосовно Рішення Конституційного Суду України №4-р/2022 від 27.12.2022 р. (справа щодо повної назви релігійних організацій), очевидним і безперечним є те, що під час війни немає більш переконливого державного інтересу, ніж безпека нації. Головна ідея Конституції України під час війни, як і в мирний час, залишається незмінною й полягає у встановленні меж для публічної влади для запобігання свавілля та гарантування прав і свобод людини. Водночас окреслені конституційні цілі й пріоритети діяльності всієї держави під час війни мають значну специфіку. Оборона держави та захист Вітчизни як конституційні цінності, з одного боку, тісно взаємодіють із повагою до індивідуальних прав і свобод людини, з другого боку, і не можуть бути протиставлені одна одній, оскільки від реального забезпечення першого залежить стан другого. Воєнні злочини у багатьох населених пунктах України, які були тимчасово окуповані російськими військами, зокрема скоєні ними масові убивства цивільного населення, підтверджують взаємозв'язок між обороною Української держави та захистом індивідуальних прав і свобод людини не лише доктринально, а й обставинами трагічної реальності [2].

18 березня 2022 р. Рада національної безпеки і оборони, «ураховуючи пряму військову агресію з боку Російської Федерації, зважаючи на антиукраїнську політичну та організаційну діяльність, пропаганду війни, публічні заяви та заклики до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальні загрози порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, а також дії, спрямовані на незаконне захоплення державної влади, зважаючи на програмні та статутні цілі, що містять антиукраїнську позицію, поширення відомостей про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, з метою забезпечення національної безпеки та громадського порядку» ухвалила рішення про призупинення на період дії воєнного стану будь-якої діяльності цілого ряду

політичних партій («Опозиційна платформа – за життя», «Партія Шарія», «Блок Володимира Сальдо» тощо) [3]. Тут слід звернути увагу на те, що РНБО саме призупинила діяльність цих політичних партій, адже заборона партій має відбуватись лише в судовому порядку.

3.05.2022 р. Верховна Рада України Законом № 2243-IX додала до Закону України «Про політичні партії в Україні» до вже існуючих додаткові підстави заборони політичних партій в Україні: програмні цілі або дії політичної партії спрямовані на: пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну; виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації та/або Республіки Білорусь проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України.

За позовом Міністерства юстиції України Восьмий апеляційний адміністративний суд м. Львова розглянув справи про заборону цілого ряду політичних партій. Так, наприклад, у Рішенні від 22.06.2022 р. (справа №П/857/8/22) [4] (ця позиція простежується у всіх інших рішеннях в аналогічних справах) Суд вказав, що на підставі наявних у матеріалах справи доказів, Суд доходить висновку, що члени політичної партії ОПЗЖ, за мовчазної згоди партії, схвалюють та сприяють діям держави-агресора, спрямованим на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом та порушення державного суверенітету, що є порушенням Конституції України, Закону України «Про політичні партії в Україні», а також інших законів України. Ухвалюючи рішення про заборону політичної партії, Суд акцентує на тому, що при вирішенні спірних відносин береться до уваги військовий стан в Україні та пряма військова агресія з боку Росії. Тому в забороні діяльності вказаної партії була об'єктивна соціальна потреба з метою захисту демократичного суспільства та захисту прав і свобод

громадян. Вказане обмеження наявних у партії свобод націлене на забезпечення стабільності країни в цілому, а тому застосований крайній захід впливу щодо партії є виправданим.

Заборона діяльності політичних партій в умовах воєнного стану має на меті завадити зусиллям, спрямованим на розкол українського суспільства та підштовхування до співпраці з ворогом. Це рішення унеможливить дії тих політиків-колабораціоністів, які протягом всієї своєї діяльності сповідують проросійську позицію і поділяють фашистську ідеологію «руського мира».

Список використаних джерел:

1. Барабаш Ю.Г., Берченко Г.В. Чи здатна захистити себе демократія в умовах війни? (на досвіді державного будівництва під час російської агресії). *Право України*. 2023. №1. С. 54-75.

2. Окрема думка судді Конституційного Суду України В.В. Лемака стосовно Рішення Конституційного Суду України №4-р/2022 від 27.12.2022 р. (справа щодо повної назви релігійних організацій). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb04d710-22#Text>

3. Рішення Ради національної безпеки і оборони щодо призупинення діяльності окремих політичних партій від 18.03.2022 р. Введено в дію Указом Президента України від 19.03.2022 р. №153/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-22#Text>

4. Рішення про задоволення адміністративного позову Міністерства юстиції України щодо заборони діяльності політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» від 20.06.2022 р. (справа №П/857/8/22). [URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va7_8705-22#Text